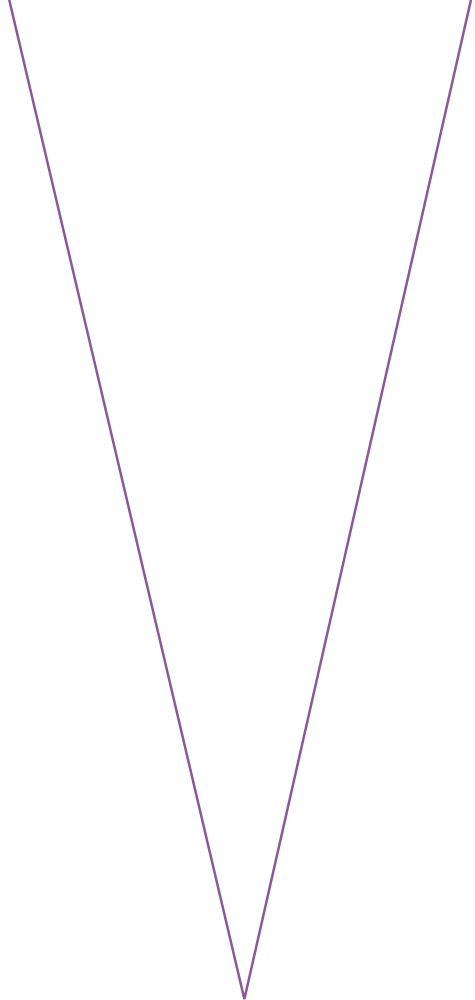
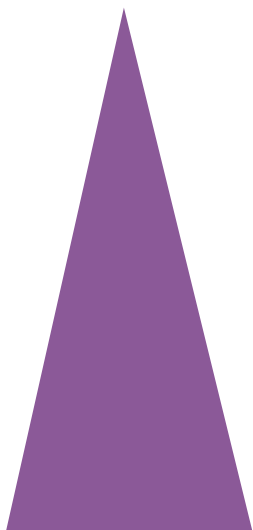

Abstrakce a vcítění

Wilhelm Worringer

© Wilhelm Fink Verlag, 2024
Translation © Martin Pokorný, 2024
ISBN 978-80-7474-463-1

01 — Teoretická část

První kapitola — Abstrakce a vcítění

Následující práce je příspěvkem k oboru estetiky uměleckého díla, konkrétně díla náležejícího do oblasti výtvarných umění. Tím je její záměr jasně vymezen oproti estetice přirozeného krásna. Považujeme toto jasné vymezení za svrchovaně důležité, přestože je většina estetických a uměleckohistorických prací zastírá a estetiku přirozeného krásna bez rozpaků převádí do estetiky krásna uměleckého.

Naše zkoumání vychází z předpokladu, že umělecké dílo stojí coby svébytný organismus rovnomocně vedle přírody a ve své nejhlubší, nejniternější podstatě na ní je nezávislé, rozumíme-li přírodou viditelný povrch věcí. Přirozené krásno nesmíme v žádném případě chápat jako podmínku uměleckého díla, byť se třeba zdá, že se během vývoje stává cenným faktorem uměleckého díla a zčásti s ním dokonce splývá.

Z tohoto předpokladu vyplývá, že specifické zákony umění nemají s estetikou přirozeného krásna žádnou principiální souvislost. Nejde nám tedy například o analýzu podmínek, za nichž se krajina jeví jako krásná,

nýbrž podmínek, za nichž se zobrazení krajiny stává uměleckým dílem.⁰¹

Moderní estetika, jež provedla rozhodující krok od estetického objektivismu k estetickému subjektivismu – tj. při svých výzkumech již nevychází z formy estetického objektu, nýbrž z postoje nazírajícího subjektu –, vrcholí v teorii, kterou lze všeobecně a široce nazvat „naukou o vcítění“. Jasně a všeobjímající formulace se tato teorie dočkala díky Theodoru Lipppsovi. Jeho estetický systém nám proto poslouží *pars pro toto* jako podklad následujícího výkladu.⁰²

01 — Viz A. Hildebrand, *Problém formy*: „Problémy formy, jež vznikají při architektonickém tvarování uměleckého díla, před nás nestaví bezprostředně příroda a nejsou samozřejmé, nýbrž absolutně umělecké“; nebo jinde: „Činnost výtvarného umění se zmocňuje předmětu s tím, že ještě sám o sobě není poeticky či eticky působivý či významný, nýbrž je nutno jej projasnit způsobem podání.“ Nesmíme se u Hildebranda nechat svést na scestí výrazem „architektonický“; zahrnuje u něj všechny složky, jež z čisté nápodoby činí umělecké dílo. Viz výklad v předmluvě ke třetímu vydání, v němž Hildebrand jasnými větami formuluje své umělecké krédo.

02 — Toto omezení je dáno tlakem nutnosti. Zde totiž není prostor na to, abychom navzájem poměřovali různé systémy vycházející z psychologického procesu vcítění. Musíme proto resignovat na jakoukoli kritiku Lipppsova systému, zvláště když využíváme jeho obecnou základní myšlenku. Vývoj problému vcítění sahá až do romantiky, jež uměleckou intuici předjala základní náhled dnešní estetiky. K odbornému vyhranění problému pak došlo díky autorům, jako je Lotze, Friedrich Vischer, Robert Vischer, Volkelt, Groos, Siebeck a konečně též Lipps. Podrobnější popis tohoto vývoje lze vyhledat v jasné a záslužné disertaci, kterou na mnichovské univerzitě obhájil Paul Stern (*Einführung und Assoziation in der modernen Ästhetik*, München 1897).

Základní myšlenkou naší stati je totiž ukázat nepoužitelnost této moderní estetiky, vycházející z pojmu vcítění, pro rozsáhlé oblasti dějin umění. Její archimedovský bod se nachází pouze na jednom pólu lidského uměleckého vnímání. Estetickou soustavou dostatečného rozsahu se stane až poté, co se sjednotí s liniemi vycházejícími z opačného pólu.

Ten vidíme v estetice, která namísto vcítění vychází ze sklonu abstrahovat. Stejně jako sklon ke vcítění jakožto předpoklad estetického prožívání nachází uspokojení v kráse organického, nachází sklon k abstrakci svou krásu v anorganičnu, jež život popírá, v říši krystalů, a obecně řečeno: ve vši abstraktní zákonitosti a nutnosti.

Protikladný vztah mezi vcítěním a abstrakcí se tu chceme pokusit objasnit, přičemž nejprve několika hrubými tahy – nakolik je to pro naše potřeby důležité – vymezíme pojem vcítění ⁰³.

Nejjednodušší definice tohoto druhu estetického prožívání zní následovně: Estetický požitek je objektivovaný požitek ze sebe sama. Dosahovat estetického požitku znamená mít ze sebe sama požitek ve smyslově vnímatelném předmětu, který se ode mne liší, čili vcítit se do něj. „Tím, co do něj vcítěním vkládám, je zcela obecně život. A život je síla, vnitřní práce, úsilí

⁰³ — Následující pokus o charakterizaci představuje základní myšlenky Lippsovy teorie zčásti v těchto formulacích, jež jim vtiskl sám Lipps ve stručném shrnutí své nauky, jež v lednu 1906 vydal v týdeníku *Die Zukunft*.

a dosahování cíle. Slovem, život je činnost. Činnost však je něco, při čemž prožívám uplatnění síly. Tato činnost je co do své přirozenosti činností vůle. Je úsilím či chtěním v pohybů.“

Zatímco dřívější estetika operovala s pojmy libosti a nelibosti, Theodor Lipps přiznává oběma těmto pocitům pouze hodnotu citových tónů, podobně jako světlejší či tmavší tón určité barvy sám není barvou, nýbrž právě jen barevným tónem. Rozhodující tedy není citový tón, nýbrž sám pocit, tj. vnitřní pohyb, vnitřní život, vnitřní sebeuplatnění.

Předpokladem aktu vcítění je všeobecná apercepční činnost. „Každý smyslově vnímatelný objekt, nakolik pro mne existuje, je vždy jen výsledkem obou složek: smyslové danosti a mé apercepční činnosti.“

K tomu, abych ji pojal takovou, jaká je, ode mne každá prostá linie očekává apercepční činnost. Musím rozšířit vnitřní pohled, dokud nepojme linii jako celek, entitu takto pojatou musím vnitřně vymezit a jako takovou vyjmout z jejího okolí. Každá linie ode mne tedy již vyžaduje onen vnitřní pohyb, který v sobě zahrnuje oba momenty, rozšíření i omezení. Mimoto však na mne samozřejmě klade zvláštní nároky svým směřováním a svou formou.

„Tím vyvstává otázka: Jak se k takovým nárokům postavím? Mám dvě možnosti, totiž přijmout je, anebo je odmítnout, svobodně uplatnit činnost, jež se ode mne očekává, anebo se nároku postavit na odpor; přirozené tendence, sklony, potřeby sebeuplatnění mohou být

s tímto nárokem v souladu, anebo je tomu naopak. Neustále pociťujeme potřebu sebeuplatnění. Je to dokonce základní potřeba našeho bytí. Avšak sebeuplatnění, které po mně žádá smyslově vnímatelný objekt, může být takové povahy, že je následkem právě tohoto ustrojení neuskutečným bez tření, bez vnitřního sváru.

Pokud se mohu požadované činnosti oddat bez vnitřního sváru, cítím pocit svobody. A ten je libý. Pocit libosti je vždy pocitem svobodného sebeuplatnění. Je to bezprostředně prožitý odstín pocitu činnosti, který se dostaví, jestliže činnost probíhá sama od sebe bez vnitřního tření. Představuje ve vědomí symptom svobodného souladu mezi výzvou k činnosti a tím, co uskutečňuji.“

Ve druhém případě však vzniká konflikt mezi mým přirozeným úsilím o sebeuplatnění a tou činností, k níž jsem vyzýván. Pocit konfliktu je pak zároveň pocitem nelibosti nad daným objektem.

První stav Lipps nazývá pozitivním vcítěním, druhý vcítěním negativním.

Jelikož teprve tato všeobecná apercepční činnost uvádí objekt do mé duchovní držby, náleží tato činnost k objektu. „Forma objektu je vždy výsledkem mého vlastního formování, vlastní vnitřní činnosti. Základním faktem psychologie – a tím i estetiky – je, že ‚smyslově daný předmět‘ je přísně vzato nesmysl, je to cosi, co neexistuje a nemůže existovat. Jakožto pro mne jsoucí – a pouze o takových objektech může být řeč – je prostoupen mou činností, mým vnitřním životem.“ Tato

OBSAH

Předmluva k prvnímu vydání (1908)	7
Předmluva ke třetímu vydání (1910)	9
Předmluva k sedmému až devátému vydání (1919)	11
Ke vzniku knihy (Předmluva k novému vydání 1948)	13
Slovo závěrem po padesáti letech (1959)	21

01 – Teoretická část

První kapitola / Abstrakce a vcítění 39

Úvod. Charakterizace teorie vcítování. Abstraktní umělecké chtění. Směřování k abstrakci a jeho psychické předpoklady. Geometrická forma jakožto čistá abstrakce. Tendence směřující k abstrakci ve vztahu k objektům vnějšího světa. Snaha o sebevznějšnění jakožto společný kořen všeho estetického prožívání.

Druhá kapitola / Naturalismus a styl 65

Napodobování přírody a naturalismus. Forma a obsah. Naturalismus a vcítování. Styl a abstrakce. Užitá abstrakce. (Tendence k plošnému zobrazování. Eliminace zobrazování prostoru a výlučná reprezentace jednotlivé formy. Zobrazování stylizované podle krystalických forem.) Exkurz k souvislosti absolutního uměleckého chtění s náboženským a duchovním postojem národa.

02 – Praktická část

Třetí kapitola / Ornamentika 91

Geometrický sloh a otázka jeho vzniku. Zrod rostlinné ornamentiky. Zrod zvířecí ornamentiky. Pravidelnost a zákonitost. Egypťská a mykénská ornamentika. Dipylský sloh. Klasická řecká ornamentika. Arabeska.

Čtvrtá kapitola / Vybrané příklady z architektury a sochařství z hlediska abstrakce a vcítění 119

Dórský a iónský stavební sloh. Plnoplastické a plošné pojetí. Abstraktní postoj veškerého monumentálního sochařství.

Byzantské umění a jeho proměnlivý poměr k abstrakci a vcítění. Starokřesťanské umění. Korespondence uměleckého chtění zaměřeného na abstraktnost s transcendentním charakterem světonázoru. Korespondence uměleckého chtění inklinujícího ke vcítění s polyteistickými či panteistickými představami.

Pátá kapitola / Severské předrenesanční umění 147

Duševní dispozice severského člověka. Severské linie. Abstrakce nabývá na expresivitu. Románský sloh. Apoteóza expresivní abstrakce v gotice. Draperie jako poslední doména abstrakce. Přejít k gotice k renesanci.

Použitá literatura 165

Příloha / O transcenci a imanenci v umění 169

Jmenný rejstřík 185

Abstrakce a vcítění

Příspěvek k psychologii stylu

Wilhelm Worringer

Z německého originálu *Abstraktion und Einfühlung*,
vydaného nakladatelstvím Wilhelm Fink Verlag v Mnichově roku 2007,
přeložil Martin Pokorný
Graficky upravila a z písma Epika Serif, Epika Sans, Manuka
vysázela Barbora Toman Tylová, Toman design
Redigovala Anita Pelánová

V roce 2024 vydalo nakladatelství Triáda,
Kroftova 341/16, 150 00 Praha 5,
jako 259. svazek edice Delfin

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Vydání toho překladu první
Rozsah 192 stran

www.i-triada.net

Kniha vyšla s podporou Ministerstva kultury ČR